

J. BARKOW, L. COSMIDESOVÁ, J. TOOBY: *The Adapted Mind: Evolutionary Psychology and the Generation of Culture*
Oxford University Press, New York 1992, 666 stran, cena 22,95 libry

Proč se zabývat knihou bezmála deset let starou? *Adapted Mind* sice není úplná novinka, ale vzhledem k obecnosti povědomí o evolučním přístupu ke zkoumání člověka u nás je dosud více než aktuální. Navíc se věnuje důležitému tématu komunikace mezi sociálními a přírodními vědami.

Nejdříve stručné shrnutí. *The Adapted Mind* je bez nadsázky povinné čtení pro každého, kdo se zajímá o člověka a o smysluplné zkoumání toho, „proč jsme takoví, jací jsme“. Kniha je souborem samostatných prací různých autorů, z nichž většina je nadnormálně dobře napsána. Při čtení kapitol sepsaných L. Cosmidesovou a J. Toobym, M. Profetovou nebo D. Symonsem se lze jen stěží ubránit dojmu, že tyto psychologové mají v evolučním myšlení více jasno než řada biologů. Nemálo tvrzení je samozřejmě diskutabilních a některá východiska se časem jistě ukáží jako mylná, ostatně jako ve kterékoliv publikaci podobně širokého záběru. Klíčovým momentem celé knihy je kapitola *Psychologické základy kultury*, která je kritikou tradičních přístupů ke zkoumání věcí lidských. Více než stostránková kapitola je psána velice hustě, ale i tak bych se pokusil vybrat některé základní myšlenky a doplnit je postřehy z dalších publikací a několika vlastními názory.

Kritika *Standardního společenskovedního modelu* (viz dále) může našemu čtenáři připadat nemístně tvrdá (což je ovšem způsobeno abnormalností našeho vědeckého ovzduší, kde je kritika mnohdy pokládána za osobní urážku). Je třeba zdůraznit, že kritika napsaná Cosmidesovou a Toobym je konstruktivní kritika a ne snaha diskvalifikovat někoho, z něhož jsme si uměle a hloupě udělali protivníka. Ano, narážím na sociálněvědní rádo by kritiky evolučních názorů na člověka ve stylu „(socio)biologie nemá sociologii co říct“. Netvrdím, že všechny kritiky sociobiologie spadají do dvou (bohužel enormně rozbujelých) kategorií „blábolení hysterického moralisty“ a „božský Stephen Jay Gould* si ale myslí tohle“ (viz třeba J. Skupník, Cargo, s. 67, 1999/1 a s. 232, 1999/3, 4). Existují samozřejmě i kvalitní a konstruktivní výtky vůči sociobiologii, třeba druhá kapitola v *Adapted Mind* od D. Symonse nebo některé články Davida S. Wilsona, které reflektují názory uváděné v *Adapted Mind*. Nakonec je třeba dodat, že řada myšlenek v této knize kritizovaných již byla v některých proudech sociálních věd opuště-

* Bezmála obsedantní fixace na Gouldovy názory „nefandící“ sociobiologii je typická pro řadu kritiků. Ti Goulda evidentně považují za kapacitu, kterou je dobré se zaštitit. Opírat se o jeho tvrzení je však spíše nejlepší způsob, jak si uříznout pořádnou ostudu v případě, že si kritiku přečte někdo, kdo má o evoluční biologii aspoň trochu páru. Jak napsal klasik současné evoluční biologie John Maynard Smith: *Vzhledem k vynikajícím kvalitám Gouldových esejů ho začali nebiologové vnímat jako jednoho z předních evolučních teoretiků. Naproti tomu evoluční biologové, se kterými jsem diskutoval o jeho práci, ho berou spíše jako člověka, jehož myšlenky jsou tak zmatené, že sotva stojí za to, aby se jimi někdo obtěžoval. Zároveň se však domnívají, že by Gould neměl být veřejně kritizován, protože je aspoň na naší straně proti kreacionismu. Na tom by ani tak nezáleželo, kdyby Gould nepodával nebiologům velmi pokřivený obraz současného stavu evoluční biologie* (The New York Review of Books, 30. 11. 1995). Uváděním Gouldových tvrzení na pravou míru se zabývá také dvanáctá kapitola v *Adapted Mind* (Pinker, Bloom).

na, ale minulé chyby jsou od toho, abychom se z nich poučili.

Sociální vědy versus přírodní vědy

Leda Cosmidesová a John Tooby se pokusili o analýzu metodologického rámce tradičních sociálních věd, kterou označili za *Standardní společenskovední model* (SSSM). Pozor: zdaleka ne všechny sociální vědy pracovaly v rámci SSSM (viz srovnávací psychologii či psycholingvistiku) a ne všechny vědy fungující pod praporem SSSM byly vědy sociální (např. behaviorismus). SSSM se opírá o představu, že pokud se děti všude na světě rodí stejné, zatímco chování dospělých se v různých kulturách liší, nemohou být tyto odlišnosti podmíněny biologicky, ale kulturně. Lidská mysl je téměř nekonečně tvárná a sociální svět utváří mentální organizaci člověka. Klíčovými faktory, jimiž se sociální vědy zabývají, pak jsou *socializace* a *učení*, tj. procesy, kterými *kultura* dělá ze stejných dětí různé dospělé. Základní představou je domněnka, podle níž se lidská mysl skládá z univerzálních psychických mechanismů, které umožňují naučit se prakticky cokoliv bez omezení.

Autoři ukazují, že sociální vědy se již ve svých počátcích vydělily od ostatních oborů a deklarovaly své výsostné právo na zkoumání sociálních záležitostí člověka. Otcové-zakladatelé sociálních věd a priori vyloučili potenciální použitelnost biologických vysvětlení pro sociální jevy (těžko si představit, co by mohlo rozvoji poznání škodit víc než podobné iracionální argumenty). Rád bych zdůraznil, že *nikdy nelze o ničem předem říci, že to není biologicky nebo jakkoliv jinak vysvětlitelné* – přinejmenším do doby, než pokusy o vysvětlení daného jevu odmítaným vysvětlovadlem ztroskotají. „Díky“ svému intelektuálnímu uzurpátorství se sociální vědy připravily o možnost čerpat z poznatků ostatních oborů. Následná izolace (nejen vůči přírodním vědám, ale i mezi sociálními vědami navzájem) zavedla nepřirodovědné obory do slepé uličky, v níž se tyto vědy ocitly zcela mimo vědu. [1] To bylo mnohdy zamaskováno lidovou představou, že když něco změříte, a pak spočítáte průměr, je to věda.

Kde se stala chyba?

Představte si, že by chemik formuloval hypotézu, která by byla v rozporu se známými fyzikálními zákony, či biolog postuloval evoluční mechanismy, které by ignorovaly fyzikální a chemické procesy. Psychologové se podobných omylů dopouštěli bohužel často. Jak poznamenali významní evoluční psychologové Daly a Wilsonová: *Kdyby Freud lépe rozuměl Darwinově teorii, mohli jsme být ušetřeni jeho neplodných představ o pudu smrti*. [5] Na druhé straně je třeba si uvědomit, že heuristický význam Freudova omylu je stejně zásadní jako Wynneova a Edwardsova představa o skupinové selekci. Oba autoři upozornili na nesmírně zajímavé a opomíjené fenomény, ale řešení, která navrhli, byla mylná.

Tooby a Cosmidesová uvádějí několik závažných nedostatků Standardního modelu: *ústřední logika SSSM je založena na naivních a mylných koncepcích vypůjčených od zastaralých ontogenetických teorií, SSSM spočívá na chybné analýze problému vrozené získačné a vyžaduje nemožnou psychologii, která nemohla vzniknout přírodním výběrem*. [1] Podle SSSM

by mohl být nekonečně tvárný člověk sexuálně přitahován nejen partnerem opačného pohlaví, ale třeba i pařezem v lese (resp. protože je variabilita neomezená, měli bychom najít i takovou kulturu). Představa univerzálního mechanismu myslí je nelogická – každý organizmus se setkává se specifickými adaptivními problémy a ty jsou řešitelné pouze specializovanými psychickými mechanismy. Neexistují žádné univerzální problémy, a tak nemohou existovat ani žádné univerzální mechanismy jejich řešení. [1]

Některá tvrzení sociálních věd zůstala *ideologicky motivovanými mýty, které nikdy nebyly v souladu s důkazy* – řada závěrů je v přímém rozporu s citovanými zdroji informací. [1, 5] Není divu: vinou malé (nebo žádné) komunikace mezi sociálními vědami se často setrvačně lpělo na poznatcích, které náhodou proklouzly ze sousedního oboru i poté, co byly ve „zdrojovém“ oboru odhaleny jako mylné. Klasickým příkladem jsou některé „poznatky“ Margaret Meadové, které běžně přežívají mimo antropologickou literaturu. [5] Meadová se jako řada dalších vědců pod praporem SSSM snažila dokázat, že pohlavní rozdíly v chování jsou arbitrární a reverzibilní kulturní artefakty. Jedním z jejich trumfů byl novoguinejský kmen Arapešů, kde se údajně muži chovají jemně a zženštile. D. Tuzin však tuto kulturu podrobně prostudoval a dospěl k překvapivému výsledku: aby se „jemní“ mladíci Arapešů stali plnohodnotnými dospělci, mají povinnost odeslat na věčnost jiného muže. Vskutku pozoruhodný projev zženštilosti...

V kritice SSSM se dále uvádí, že sociální vědy ignorovaly explanační kompatibilitu (Vesmír 79, 92, 2000), která je jednou z nutných podmínek rychlého rozvoje ostatních věd. Dichotomie mezi sociálními a přírodními vědami je však zbytečná (kdo, jak a čím změní, jestli je větší rozdíl mezi fyzikou a biologií, nebo mezi biologií a sociologií?). Je třeba mít stále na paměti, že *sociální vědy jsou odvětvím biologie. Biologie je souborem přírodních věd, které se zabývají životem, a má tak celou řadu oblastí výzkumu. Jedna z nich, sociální vědy, se zabývá jen těmi aspekty lidské psychiky, které nás činí unikátními a odlišují nás od ostatních tvorů. To pochopitelně nevyjímá sociální vědy ze sféry biologie* (tím se nemíní zrušení sociálních věd, ale potřeba slučitelnosti jejich poznatků s ostatními obory – biologie je v jistém smyslu také odvětvím fyziky, ale není to jen fyzika). Navíc *řada fenoménů, které psychologové studují, nejsou čistě lidské atributy, a proto nemohou být v žádném smyslu striktně definovány jako doména sociálních věd*, jak píše psycholog z londýnské univerzity Henry Plotkin. [7]

Pokud budete zkoumat pisívkou, dub nebo člověka a nebudete brát v úvahu jejich biologickou podstatu, s vysokou pravděpodobností budou vaše závěry „mimo mísu“. Psychologické, sociální a kulturní vlastnosti jsou produktem historie v konkrétním prostředí, ve kterém platí fyzikální a chemické zákony a probíhají evoluční procesy – sociální jevy nelze pochopit bez reflexe poznatků přírodních věd. Fyzikální a chemické zákony umožňují posoudit přijatelnost biologických teorií. Stejně tak poznatky biologie mohou posoudit přijatelnost teorií psychologických, antropologických a sociologických.

Za co může příroda?

Tooby a Cosmidesová považují za zásadní i řadu dalších připomínek. Vzhledem k tomu, že podle SSSM je každá kultura unikátní, nemůže ze samé podstaty tento model vést k testovatelným predikcím. Heuristická hodnota takového přístupu se významně neliší od nuly. Další chybou (zdaleka nejen SSSM) je běžné zaměňování popisu s vysvětlením. Tvrzení sociálního vědce, že za něco

může *kultura*, je přijímáno s respektem k vzdělanému kolegovi – co byste ale řekli tomu, kdyby vám biolog zcela analogicky sdělil, že za něco může *příroda*?

Někteří psychologové se tedy domnívají, že přístup založený na SSSM je značně povrchní, což není míněno pejorativně, ale doslova. Zaměřuje se totiž na variabilitu a odmítá vidět podobnosti a zákonitosti, které jsou pod povrchem. Jenže do jedné kategorie nelze zařadit ani dva lidi – mají různou barvu vlasů, očí, výšku. Nepopírám, že každá kultura je unikátní – kdyby nebyla unikátní, tak ji ani nepoznáme jako samostatnou kulturu. Jenže zvolení jednotlivých kultur za jednotku unikátnosti je arbitrární a opomíjení společných atributů logicky neospravedlnitelné. Již v Exupéryho *Citadele* se dočteme, že *věda se zabývá jen tím, co se opakuje*; sociální věda zabývající se jednotlivostmi je beletrie.

Pikantní je i fakt, že samotná činnost kulturních antropologů (komunikace s příslušníky cizích kultur) vyvrací jejich předpoklady – *bez ohledu na výraznou kulturní variabilitu nám nejsou pocity obyvatel exotických společností cizí*. [5] Pokud sdílíme společné poznávací mechanismy s příbuznými „subhumánními“ primáty, tak by bylo přinejmenším podivné, kdybychom je nesdíleli s jedinci *uvnitř* svého druhu.

Proč věnovat pozornost evoluci?

Jako alternativu k SSSM navrhuji Cosmidesová a Tooby aplikaci evolučního pohledu na člověka. Vycházejí z toho, že (lidská) mysl vykazuje všechny znaky komplexní adaptivní struktury, a jedinou vědeckou teorií, která dokáže vysvětlit vznik takových struktur, je teorie přírodního výběru (genů i memů) [2] – žádná alternativa zatím není známa. [6] Evoluční přístup při zkoumání lidských psychických vlastností je stejně legitimní jako fyzikální přístup při zkoumání Saturnových prstenců. Testovat hypotézy o lidské psychice, které jsou v rozporu s poznatky evoluční biologie a memetiky, [2] je ztráta času. Takové hypotézy jsou falzifikovány *a priori*. Přehlížení biologických základů lidského chování nemůže vést k odhalení mechanismů formujících kulturu a vede jedině k formulování hypotéz postavených na tekutých píscích neznalosti. Zkoumat sociální jevy a neznat psychologii a biologii je stejně absurdní jako myslet si, že v molekulární biologii se vystačí bez znalostí chemie a fyziky.

Psychologie je roztržena na řadu oborů – kognitivní, sociální či vývojovou psychologii a mnoho dalších. *Evoluční psychologie je ale jedinou životaschopnou metateorií, která je schopna integrovat všechny tyto disciplíny*. [3] Výhoda evolučního přístupu je v tom, že věnuje pozornost jak variabilitě (která evidentně existuje jen ve vymezených hranicích), tak společným vlastnostem a obecným jevům na všech hierarchických úrovních. Kritická analýza SSSM a zdůraznění významu evolučního přístupu Cosmidesovou a Toobym byly přijaty celou řadou psychologů a vedly k objevení nových a dosud netušených psychologických mechanismů (viz brilantní kapitoly o těhotenské ranní nevolnosti nebo o kognitivních adaptacích pro sociální výměny). [1] Heuristický přínos nové evoluční psychologie je evidentní. [3, 4, 5]

Na variabilitu sociálního chování má vliv řada faktorů – nejen unikátnosti konkrétní kultury, ale třeba i antigeny hlavního histokompatibilního komplexu. Ženy si vybírají muže s takovými antigeny, které jsou jiné než jejich vlastní – poznají to jednoduše čichem (že by to *byla sociální role daná jejich kulturou?*). Pokud při analýze variability lidského sexuálního chování vezmeme v úvahu tento faktor, je pravděpodobné, že tím snížíme podíl nevysvětlené variability (což je jádrem každého vědeckého počínání). Jistě je také

možné, že výběr podle antigenů nevyšvětlí nic – v naší kultuře používáme deodoranty. V jiných kulturách to může dopadnout jinak. Sociální a biologická vysvětlení tedy nemusí být alternativní, mohou být i kompatibilní (Vesmír 79, 92, 2000/2).

Domnívám se, že častý nesoulad mezi „psychology SSSM“ a evolučními psychology je nevyhnutelným důsledkem samotných podstat obou směrů. Psycholog řídící se SSSM je na rozdíl od evolučního psychologa nebo přírodovědce vyučen také k tomu, aby mohl pomáhat konkrétním jednotlivcům. Evoluční psycholog však mluví o lidech, ne o jednotlivcích – věda se zabývá obecnostmi, ne jednotlivostmi. Přesto se lze setkat i s argumentem ve stylu „vy sice tvrdíte, že muži jsou vyšší než ženy, ale moje sousedka má dva metry“. Představa, že takové tvrzení něco vyvrací či dokazuje, je projevem optimizmu hraničícího s blbostí. Mějme tedy stále na paměti, že tradičního psychologa zajímá člověk, zatímco evolučního psychologa zajímají lidé. Právě zmíněný oblíbený omyl sociálních věd (odvozování obecností z jednotlivostí) se odráží i v kritice sociobiologie, která do omrzení vychází z mentálního zkratku „E. O. Wilson si myslí XY; E. O. Wilson je sociobiolog; sociobiologové jsou hloupí, poněvadž si myslí XY“. Ach jo...

Proč byl SSSM úspěšný?

Otázkou zůstává, proč byl SSSM obecně akceptován a přes svou vysvětlovací neschopnost se udržel tak dlouho. Důvodem byl zřejmě jeho silný morální apel: přijetí SSSM bylo obecně pokládáno za automatické odmítnutí rasizmu a sexismu, naopak jeho kritika, třeba sociobiologie, zaváněla rasistickými choutkami. Jistěže se najdou i rasističtí sociobiologové, stejně jako rasističtí antropologové, homofobní teologové či pedofilní etici.

Standardní model přináší také jednu nezanedbatelnou morální oporu. Pokud ho přijmete jako biolog (třeba S. J. Gould), máte jistotu, že mezi biologickým a duchovním (lidským) světem zeje propast – ať zjistíte cokoli, nebude to mít vliv na dlouho hýčkané a posvěcené iluze vznášející se v nadoblačných morálních výšinách. Standardní model – stejně jako módní pokrytecká morálka zvaná politická korektnost – imunizuje před potenciálně nepřijemnou realitou.

Podle evolučních psychologů naplňují mýty sociálních věd potřebu sociálních vědců po tvárném světě, který budou *vylepšovat hodní lidé s těmi nejlepšími úmysly a ne ti hnusní, sobečtí despotové jako dosud*. [5] Řadě sociálních vědců však zjevně uniká, že *vzhledem k dědičně fixované komponentě lidské přirozenosti je velmi iluzorní domnívat se, že strukturu osobnosti kteréhokoli člověka lze podstatným způsobem ovlivnit jinak než destruktivně* (S. Komárek: *Lidská přirozenost*, s. 87). Nepřátelský vztah k biologii vyvěrá z představy biologického determinizmu – jenže veškerá věda je hierarchicky redukcionistická. [6, 7] Pro ilustraci si představme archeologa, který odmítne poznatky geologie jako deterministické a redukcionistické. *Jevy, které studuje, jsou částečně produktem dobře známých geologických procesů, a tak důsledkem jeho ignorantství bude handicap, který si sám zavinil. Samozřejmě že žádný archeolog by nebyl tak nerozumný. Jenže biofobní sociální vědec je v analogické situaci*. [5] Škodí sám sobě.

Ideologie ano – ale čím?

C. G. Jung by měl zajisté neobyčejné povyrazení z obviňování biologů z ideologičnosti ústy sociálních vědců (hezčí příklad projekce aby člověk pohledal). Stěží si lze představit krásnější ukázkou ideologie než tu, která vyvěrá z politicky korektních sociálních věd. Tu, která se pokouší (přírodovědcům říkat, co se zkoumat smí a co ne, a která předem ví, co se zjistit ne-

smí. V souvislosti s tím je třeba připomenout, že je naprosto v pořádku, pokud E. O. Wilson dostane na frak za své teoretizování o sociálním inženýrství. Poněkud méně v pořádku je fakt, že zástupy postmoderních sociálních vědců, kteří sociální inženýrství aktivně praktikují (viz A. a B. Moirovi: *Proč muži neželí*), jsou tiše zamety pod koberec.

Obzvláště milé je, že se k sociálním vědcům v tomto směru přidali i někteří biologové, třeba věhlasní S. J. Gould nebo R. Lewontin. Ti se nikdy netajili svým zálibám v rudých oblastech politického spektra – není proto divu, že jeden z článků reflektujících jejich známou publikaci *The Spandrels of San Marco and the Panglossian paradigm* se jmenuje *Patolízalové svatého Marxe a panglosiánský paradox: kritika krasomluvného programu (The Spaniels of St. Marx and the Panglossian Paradox, Q. Rev. Biol. 70, 486–489, 1995)*. Jejich problém je právě v morálce politické korektnosti, která v podstatě tvrdí, že něco nějak je, protože by to tak mělo být (čili pravý opak tzv. naturalistického omylu). Politická korektnost vyvěrá z fobie, že případné rozdíly mezi pohlavími, národy a sociálními třídami vedou k diskriminaci. Proto se *a priori* tvrdí, že žádné takové rozdíly být nemohou – kdybychom je zjistili, *bylo by to tak nehezké, že by to snad ani nebylo možno považovat za vědu* (J. Zrzavý, doslov k Sobeckému genu). Rozhodně si nemyslím, že všichni sociální vědci jsou v tomto ohledu tak mdlého rozumu jako Gould či Lewontin. Na druhé straně by se jistě mohli vyvarovat mnoha nesmyslných tvrzení, kdyby se častěji zamysleli nad tím, proč tvrdí to, co tvrdí.

Intelektuální harakiri a pohlcovací paranoia

Nikdo netvrdí, že tradiční sociální vědy nic nepřinesly. Problém je ale v tom, že intelektem schopných a pracovitých lidí se někdy plýtvá na výzkum, který nemá žádný smysluplný jednotící rámec. Kam vede ignorování např. fylogenetického přístupu k poznání, lze lehce ilustrovat. Mezi základní problémy sociálních věd patří otázka „Jak vznikla lidská společnost?“. Při hledání odpovědi přišlo vníveč hodně papíru. Dnes ovšem rousseauovští vznešení divoši zkažení civilizací či lidé hobbosovsky zkrocení Leviatanem dávno tlejí na smetišti intelektuálních dějin – jednoduše proto, že otázka byla chybně položena. Všichni předci člověka žili sociálně (Vesmír 78, 109, 1999/2), a tak lidská společnost vzniknout nemohla – společnost je starší než lidé. Dokonce ještě dnes však může být člověk svědkem debaty, na které přední česká socioložka Hana Librová spáchá veřejně intelektuální harakiri tvrzením, že *sociobiologie nemá sociologii co říct*. Pokud má zájem, aby se poznatky jejího oboru zabývali pouze kulturní paleontologové, pak je na správné cestě.

A. Markoš v recenzi Wilsonovy *Konsilience* (Vesmír 78, 285, 1999/5) upozorňuje na hrozbu *pohlčení humanitních věd přírodními*. Domnívám se, že tato obava je neoprávněná. Pokud je mi známo, kdykoli se setkaly dva vědní obory, nebyl jeden pohlčen druhým, ale naopak vznikl třetí, hybridní obor (např. behaviorální ekologie vznikla smícháním tradiční etologie, ekologie, evoluční a populační biologie). Dále si uvědomme, že Wilson o konsilinci píše. Evoluční psychologové o konsilinci píší, a navíc ji dělají. K propojení evoluční biologie a psychologie došlo, nikdo pohlčen nebyl a zjistilo se mnoho nového a zajímavého.

Hrozba interdisciplinárního imperializmu by měla zajisté vyplývat právě z takových publikací, jako je *Adapted Mind*. Problém je ale v tom, že žádný významný představitel evoluční psychologie není biolog – všichni jsou z řad sociálních vědců. Poznatky evoluční biologie do sociálních věd nepřinášejí biologové, ale sociální vědci sami. *Evoluční psychologie není náhra-*

da psychologie biologií, ale psychologii, která je informována poznatky evoluční biologie [1] (není mi jasné, proč by chtěli sami psychologové rušit svůj obor).

Nutno dodat, že *evoluční biolog postulující kognitivní procesy, které nemohly vyřešit uvažovaný adaptivní problém, se ocitá mimo vědu úplně stejně jako psycholog navrhuující psychický mechanismus, který nikdy nemohl evoluci vzniknout.* [1]

Konsilience neznamená jednostranný tok informací z přírodovědných oborů do sociálních věd, ale oboustrannou komunikaci. Pokud dojde podle Wilsonových představ k sjednocení přírodních a ostatních věd, nevzniknou tím vědy přírodní. Vznikne tím prostě věda.

Proč nemáme humánní pisivkologii?

Domnívám se, že rozlišování věd na přírodní a sociální je zbytečný alibizmus, za kterým se skrývají přežívající dichotomické představy ve stylu „hádala se duše s tělem“. Předpoklad, že pro sociální či psychický život člověka neplatí fyzikální, chemické a biologické zákony, byl důsledkem zamoření evropského intelektuálního světa odvěkými dichotomiemi materiální/spirituální, člověk/zvíře, biologické/sociální. [1] Trvání na těchto dichotomiích přineslo víc škody než užítka a stalo se spolehlivou brzdou vývoje poznání. Myslím si, že odpor sociálních věd vůči biologii je evidentně přežitkem z doby, kdy si lidé ještě mysleli, že jsou něco

jiného než okolní příroda. V okamžiku, kdy zjistíte, že neexistují sociální sumýšologie a humánní pisivkologie jako samostatné obory vyčleněné oproti přírodním vědám o těch stejných sumýších a pisivkách, tak vám je jasné, z jakého důvodu jsou vyčleněny sociální a humanitní vědy o člověku vůči přírodním vědám o tom stejném člověku. Máte pravdu. S vědou to opravdu nemá co dělat.

O slonech, slepcích a vědcích

Známý indický příběh o slonu a slepcích poukazuje na relativitu (pravdivého) poznání přirozeného světa. Jeden slepec uchopil nohu slona, řka, že slon je jako strom. Druhý vzal slona za chobot, a ejhle: slon vypadá jako had! Nepomohlo by, nejen slepcům, kdyby si podali ruce? □

LITERATURA

- [1] The Adapted Mind.
- [2] Blackmore S.: The Meme Machine. OUP, Oxford 1999
- [3] Buss D. M.: Evolutionary Psychology. The New Science of the Mind. Allyn & Bacon, Boston 1999
- [4] Daly M., Wilson M.: Sex, Evolution, and Behavior. Willard Grant Press, Boston 1983
- [5] Daly M., Wilson M.: Homicide. Aldine de Gruyter, New York 1988
- [6] Dawkins R.: The Blind Watchmaker. Penguin, London 1986
- [7] Plotkin H.: Evolution in Mind. An Introduction to Evolutionary Psychology. Penguin, London 1997

Případ hagahajské krve

VOJTĚCH NOVOTNÝ

Hagahajové jsou malý kmen novoguinejských horalů z okolí řeky Yuat v odlehlém a nepřístupném Schraderově pohoří. Není jich více než tři sta a až do časných 80. let žili sami pro sebe, aniž by věděli o okolním světě a aniž by okolní svět věděl o nich. Teprve stoupající dětská úmrtnost, zejména na malárii, je přiměla, aby vyslali průzkumníky za hranice svého území a ověřili, co je pravdy na pověstech o mocných civilizacích daleko za kopci. A tak Hagahajové v roce 1983 objevili svět. Dnes, po necelých dvaceti letech, jim je na internetu věnována řádově větší pozornost než třeba Hanákům.

Kýžená lékařská pomoc se na území Hagahajů dostavila v osobě Carol Jenkinsové, americké lékařky a vědkyně, která pracovala v Ústavu pro lékařský výzkum v provinčním novoguinejském městě Goroka. Jenkinsová Hagahaje přes deset let nejen léčila, ale také studovala. Při tom objevila (ve spolupráci s týmem Carletona Gajduska z Národního ústavu zdraví USA) v T-leukocytech hagahajské populace dosud neznámou benigní formu leukemického retroviru. Jelikož takový virus může být užitečný při vývoji vakcín nebo testů na přítomnost leukemie, rozhodla se Jenkinsová se svými kolegy linii leukocytů infikovanou retrovirem patentovat. Zdálo se, že tento postup je zároveň vhodnou formou ochrany ekonomických zájmů Hagahajů. Po deseti letech práce u nich Jenkinsová dosáhla téměř polobožského statusu a měla přirozeně starost o jejich budoucnost. Hagahajům tak

bylo o retrovirech a patentování vysvětleno, co se vysvětlit dalo, byl získán jejich souhlas s patentem a uzavřena smlouva, která jim zaručuje neobvykle vysoký (padesátiprocentní) podíl na jakémkoli budoucím zisku. Patent byl nakonec pod číslem 5397696 udělen dne 14. března 1995.

Pokud se domníváte, že toto je šťastný konec celého příběhu, jenž by mohl být vylepšen nanejvýš využitím patentu, které by vedlo k vyléčení leukemie a zbohatnutí všech zúčastněných, je to známkou značné naivoty. Neboť těžko si lze představit něco politicky výbušnějšího než patent americké vlády na genetický materiál z krve domorodého kmene, právě se vynořivšího v rozvojové zemi z doby kamenné. Však se také případu promptně chopila kanadská nevládní organizace RAFI (Rural Advancement Foundation International čili Mezinárodní organizace pro pokrok venkova). Ta v článku „Domorodec z Nové Guineje patentován vládou USA“ konstatovala, že „14. březnem 1995 přestali Hagahajové vlastnit svůj genetický materiál“, a tím zahájila proti patentu rozsáhlou kampaň, jež potom pokračovala slogany o vědeckých upírech a genetickém kolonialismu. Kontroverze se nevyhnutelně přenesla i na Papuu-Novou Guineu, kde byla Jenkinsová nejprve obviněna ze zločinů biopirátství, a poté díky Hagahajům, kteří se jí zastali, zase zcela očištěna.

A jaká je dohra celé tragikomédie dnes, po pěti letech? Jenkinsová opustila Novou Guineu a pracuje v Bangladéši. Vláda USA kontroverzní patent stáhla, oficiálně pro jeho malý komerční potenciál. RAFI se stále ze svých úřadů na ottawské Bank street bije hlava nehlava za práva domorodců celého světa. A Hagahajové? Ti nadále loví v hloubi tropického pralesa a pěstují batáty, taro a banány na jeho mytinách. Lze jen doufat, že s hřejivým pocitem, jak ten retrovirus v jejich T-leukocytech je už zase jenom a výlučně jejich. □